

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНА ВЗАЄМОДІЯ БІБЛІОТЕК: ФЕНОМЕНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД

Інформаційно-комунікаційна взаємодія бібліотек: феноменологічний підхід / О. Ю. Мар'їна // Вісн. Кн. палати. – 2008. – № 9. – С. 23-25.

Розглядається феномен інформаційно-комунікаційної взаємодії бібліотек. Аналізуються існуючі дефініції поняття інформаційно-комунікаційної взаємодії. Визначаються особливості та перспективи розвитку цього явища.

Техніко-технологічні, організаційні та функціональні трансформації бібліотечно-інформаційної діяльності, які проявляються в активному розвитку іноваційних бібліотечних технологій, становленні корпоративних бібліотечних систем, роботі бібліотек в електронному середовищі, зміні каналів надання інформації, стимулюють активний розвиток міжбібліотечної взаємодії. Науково-технічний прогрес і процеси інформатизації змінюють технології діяльності бібліотек, створюючи нову модель організації інформаційного середовища, важливою складовою якого є інформаційно-комунікаційна взаємодія бібліотек. До недавнього часу активно досліджувалися лише окремі прояви цього феномена — мережева інтеграція інформаційних бібліотечних ресурсів, корпоративні технології, робота бібліотек в мережі Internet, підвищення професійної кваліфікації та свідомості персоналу книгозбірень, функціонування бібліотечних об'єднань і асоціацій, питання координації і управління бібліотечною діяльністю. Проте до цих пір не було проведено узагальнювального дослідження явища інформаційно-комунікаційної взаємодії.

Метою статті є аналіз існуючих дефініцій поняття інформаційно-комунікаційної взаємодії бібліотек. До питань, що вимагають вивчення, відносяться: розуміння природи і загальних закономірностей, особливостей інформаційно-комунікаційної взаємодії, перспективи її розвитку.

Головними завданнями бібліотек є організація доступу до інформаційних об'єктів знань та культури у найбільш сприятливому для сприйняття, розповсюдження та використання вигляді, забезпечення принципово нових можливостей інформаційного обслуговування незалежно від часу та місця знаходження користувача, а також соціоекономічного статусу бібліотеки. Тому актуальним стає розвиток партнерства, співробітництва та інтеграції бібліотек різних систем та відомств в спільні комунікативні системи. При цьому головним фактором інтеграції бібліотек повинна стати інформаційно-комунікаційна взаємодія, як спосіб узгодження інформаційних процесів та комунікацій між бібліотеками шляхом взаємозалежності, взаємовпливу, планування і підпорядкування діяльності бібліотек у процесі створення єдиного бібліотечно-інформаційного середовища.

Підхід до інформаційно-комунікаційної взаємодії бібліотек потребує більш докладного розгляду терміносистеми цього поняття.

Поняття інформаційно-комунікаційної взаємодії отримало широке розповсюдження у найрізноманітніших галузях науки: інформатиці, інформаціології, соціології та ін. Різноманіття авторських трактувань дозволяє тлумачити термін «інформаційно-комунікаційна взаємодія» достатньо широко, виходячи з особливостей досліджень, що проводяться. Найчастіше воно виступає синонімом понять «зв'язок», «взаємозв'язок», «обмін інформацією», «передача інформації», «комунікація», «комп'юнікація». Але, на наш погляд інформаційно-комунікаційна взаємодія є більш багатограним явищем, яке є синтезом двох компонентів — комунікаційної та інформаційної взаємодії. Докладний розгляд кожного з них може дати повніше уявлення про явище інформаційно-комунікаційної взаємодії.

Проблемами інформаційної взаємодії займалися Ю.А. Шрейдер, М.А. Кузнецов, В.З. Коган, Н.А. Мухелішвілі. Теорія комунікативної дії викладена в роботах Ю. Хабермаса, А.В. Соколова, Г. Почепцова, В.В. Навроцького, В.И. Тюпи, В.П. Конецкой. У документно-інформаційній сфері комунікативний аспект представлений в роботах В.О. Ільганаєвої, Г.М. Швецової-Водки, О.В. Баркової, А. Каптерева, А. Чачко, В.О. Мінкіної, О. Черних, В. Сошинської.

У роботах сучасних фахівців і довідковій літературі зустрічається безліч визначень інформаційної взаємодії. Так, найбільш лаконічне визначення цього поняття пропонує М.А. Кузнецов: «інформаційна взаємодія — це процес обміну відомостями (інформацією), що приводить до зміни знання хоч би одного з одержувачів цих відомостей» [6, С. 83].

У тлумачному словнику термінів понятійного апарату інформатизації освіти, інформаційна взаємодія виступає як діяльність, направлена на здійснення процесу передачі-прийому інформації, представленої у будь-якому вигляді (символи, графіка, анімація, аудіо-, відеоінформація) при реалізації зворотного зв'язку, розвинених засобів ведення інтерактивного діалогу при забезпеченні можливості збору, обробки, продукування, архівації, передачі, трансляції інформації. Наголошується, що здійснення інформаційної взаємодії вимагає певної технологічної реалізації засобами інформаційних і комунікаційних технологій [2, С. 10].

Концепція інформаційної взаємодії, на думку Баркової О.В., полягає в організації мережевої співпраці інформаційних інституцій з метою побудови мережевих інформаційних інфраструктур на основі використання комп'ютерних засобів зв'язку [1]. Так, інформаційна взаємодія зводиться до розуміння його як процесу передачі інформації, діяльності по інформаційному інформуванню з метою організації подальшого діалогу взаємодіючих сторін. Важливим є те, що в інформаційній взаємодії акцент переноситься на особливості самого процесу інформування, а не на зміст певного акту взаємодії.

Поняття «комунікаційна взаємодія» також має ряд тлумачень, серед яких «інформаційний обмін» та «процес передачі інформації» в структурі суспільних відносин, «технічне оснащення» в технічних системах, та найрозповсюджене трактування цього терміна — «спілкування». На наш погляд, комунікаційна взаємодія має бути розглянута через поняття комунікаційної дії, яка розуміється як «завершена операція смислової взаємодії, що відбувається без зміни учасників комунікації» [9, С. 28]. Але на наш погляд, більш змістовним є тлумачення поняття комунікативної дії як символічно опосередкованої дії, регульованої нормами, направленої на досягнення взаємодії [4].

Крім того, необхідно відзначити, що самі поняття «взаємодії» і «комунікація» корелюють одне з одним. Так, наприклад, С.О. Азаренко визначає комунікацію як тип взаємодії між людьми, що припускає інформаційний обмін [5].

Аналіз тлумачень поняття комунікаційної взаємодії дозволяє твердити, що:

- 1) комунікативна діяльність є взаємодією, що характеризується обміном інформацією;
- 2) комунікаційна взаємодія як і інформаційна взаємодія заснована на принципі зворотного зв'язку, який виступає необхідною умовою здійснення комунікативного акту;
- 3) комунікативна дія є направленою обумовлена причиною.

Можна відзначити, що під комунікаційною взаємодією слід розуміти в першу чергу процеси, пов'язані з цілеспрямованою взаємною дією сторін. Так, на думку В. Навроцького, комунікативна дія має два аспекти: аспект досягнення мети або виконання плану дії; і аспект інтерпретації ситуації та досягнення деякої угоди — учасники комунікації вибудовують свої плани та дотримуються їх, базуючись на інтерпретації ситуації. Комунікативна дія, на його думку, базується на загальній інтерпретації обставин взаємодії [7, С. 18]. Та ж думка присутня в роботі Ю. Хабермаса. Автор вважає, що «комунікація оголошується невід'ємною частиною системи дій: лише досягаючи розуміння щодо ситуації дії, актори можуть адекватно діяти. Прагнучи до розуміння, актор докладает інтерпретаційні зусилля, виявляючи сенс повідомлення в контексті ситуації» [12]. Так само на думку Дж. Г. Міда у взаємодії важливішу роль грає не та або інша дія, а її інтерпретація — однакова інтерпретація дій сприяє успіху взаємодії [3, С. 125].

Поряд з поняттям інтерпретації базовими в описі комунікативної взаємодії є поняття взаємозалежності, взаємовпливу, планування. Так, В.В. Навроцький наполягає на тому, що комунікація вимагає не консенсусу — згоди у вірі, поглядах і ідеях, а зобов'язань, які автор відносить до найбільш сильних основ дії і взаємодії [7, С. 55]. Для того, щоб взаємодія відбулася, повинні сформуватися певні залежності, які роблять можливим обмін інформацією [7, С. 141].

Процес взаємодії значною мірою визначається змінами в моментальних станах її учасників. Комунікація визначається як когнітивна подія — зміна когнітивних світів його учасників. Результатом зміни є загальний «когнітивний контекст», щодо якого і можливе розуміння

індивідами один одного [7, С. 145]. Так, взаємодіюча сторона виявляє себе в іншому. Кожна з взаємодіючих сторін є як причиною, так і наслідком у відповідь дій протилежної сторони; виступає одночасно і регульованою стороною, і той яка управляє.

Аналіз понять «інформаційна взаємодія» та «комунікаційна взаємодія» дозволяє встановити, що комунікаційний аспект є домінуючим чинником в понятті інформаційно-комунікаційної взаємодії. Комунікаційна взаємодія є ширшим поняттям, воно включає практичну сторону взаємодії. Тоді як інформаційна взаємодія забезпечує інформаційно-змістовний обмін, комунікаційна — обумовлює цілі цього обміну, визначає та безпосередньо впливає на його результат. Комунікаційна взаємодія є вихідною для визначення руху, зміни, становлення, розвитку, процесу інформаційної взаємодії. Це чинник безпосередньо передуючий результату інформаційної взаємодії. Так, В.І. Тюпа в «Онтології комунікації» підкреслює, що зміст комунікативних процесів і складають «зустрічні взаємоактуалізації сенсів (а не механічне переміщення інформації)» [11]. Важливо також відзначити, що інформаційна взаємодія має діалоговий характер, а комунікаційна взаємодія розглядається як безперервний діалог, в процесі якого взаємодіючі сторони спостерігають, осмислюють наміри один одного та реагують на них [8, С. 87].

Таким чином, можна уточнити поняття інформаційно-комунікаційної взаємодії як динамічної, інтеграційної цілеспрямованої діяльності, в якій сфокусовані інтереси, особливості та орієнтації взаємодіючих сторін.

Сьогодні інформаційно-комунікаційна взаємодія виступає як інноваційний механізм формування та розвитку зв'язків і відносин інтелектуального капіталу людей, техніко-технологічних нововведень і практичної діяльності. Інформаційно-комунікаційна взаємодія стимулює розвиток соціальних форм діяльності людей, науково-технічний прогрес, зростання інновацій в різних сферах життя суспільства.

Інформаційно-комунікаційна взаємодія в бібліотечній сфері може розглядатися як соціальна взаємодія, оскільки сам бібліотечний соціальний інститут є результатом різних видів і форм соціальної взаємодії. *Дослідження поняття соціальної взаємодії також припускає безліч трактувань. Так, наприклад, П. Сорокін розглядає соціальну взаємодію як взаємний обмін колективним досвідом, знаннями, поняттями, вищим результатом якого є виникнення «культури» [10, С. 137]. М. Вебер вважав, що в ході соціальної взаємодії здійснюється раціоналізація своєї поведінки, з метою досягнення найбільшої економічної ефективності [3, С. 126]. Козирев вважає найважливішим компонентом соціальної взаємодії передбаченість взаємних очікувань. Аналізуючи дані визначення можна говорити про те, що соціальна взаємодія направлена на усвідомленість, раціональність і орієнтованість на інших.*

Сьогодні інформаційно-комунікаційна взаємодія в бібліотечній сфері виявляється в різних умовах: від простих нерегулярних і неупорядкованих відносин між окремими установами до

керованих багатоманітних форм міжвідомчої взаємодії, що охоплює всі напрями бібліотечної діяльності. Інформаційно-комунікаційна міжбібліотечна взаємодія стосується всіх аспектів функціонування бібліотек як соціальних організацій: мети діяльності, обслуговування та забезпечення інформаційних потреб, технічних і технологічних рішень, організаційної структури, кадрових питань, професійної етики і т. ін. Тож вона визначається складною природою комунікаційного процесу, який має соціальний, організаційний, технологічний та управлінський аспекти.

Соціальний аспект виявляється у співпраці бібліотек з іншими соціокомунікативними структурами, як то архівами, музеями, інформаційними центрами, що значно підвищує рівень інформаційного обслуговування та створює нові можливості для бібліотечних установ. Проте поряд з інтенсивністю налагодження взаємодії бібліотек з основних напрямків бібліотечної діяльності помітна її неодномірність. Це пов'язано з початковим рівнем інформаційно-комунікаційної взаємодії бібліотек.

З погляду організації комунікаційного середовища бібліотек налагодження комунікаційної взаємодії повинне починатися з визначення та усвідомлення ролі міжгалузевих та горизонтальних комунікацій. Основою налагодження й гармонізації співпраці бібліотек повинні стати сумісне бачення ефективності соціально-комунікативної взаємодії бібліотек, єдність цілей взаємодії, формування інформаційно-комунікаційної політики.

Техніко-технологічна взаємодія повинна охоплювати всі рівні організації діяльності бібліотек, всі канали комунікацій - від традиційних, документних, до найсучасніших мультимедійних, охоплюючи всі процеси техніко-технологічної комунікації, починаючи від локальної автоматизації робочих місць персоналу та закінчуючи вибором єдиного комунікативного формату.

В організаційному та технологічному відношенні інформаційно-комунікаційна взаємодія підкорюється певним правилам комунікації, відповідно до яких її учасники перестають бути абсолютно незалежними один від одного, у них з'являються сумісні зобов'язання, відповідальність перед всіма учасниками та дія кожного з них тепер є водночас причиною та наслідком відповідних дій інших. Кожна взаємодіюча сторона виконує опосередковано-управлінську функцію, оскільки бере участь в розробці, створенні та вдосконаленні механізму управління бібліотеками. Всі учасники інформаційно-комунікаційної взаємодії беруть участь в координації процесу комунікацій, але кожен з них контролює не роботу один одного, а певний робочий процес.

На управлінському рівні налагодження інформаційно-комунікаційної взаємодії - складне та багатоаспектне завдання, що вимагає чіткої координації діяльності і розробки стратегічних напрямів взаємодії бібліотек. Сьогодні воно вирішується шляхом створення бібліотечних корпорацій і асоціацій, але не дивлячись на досягнуті результати, актуальним залишається питання вивчення нових форм і способів організації інформаційно-комунікаційної взаємодії бібліотек.

Динамічна безперервна інформаційно-комунікаційна взаємодія бібліотек дозволяє усвідомити не тільки значущість, а і основну закономірність розвитку бібліотек як соціальних інститутів — розвиваючись і безперервно ускладнюючись залишатися цілісною бібліотечною системою. Інтеграційний характер інформаційно-комунікаційної взаємодії бібліотек викликає стимулюючі процеси в розвитку бібліотечного соціального інституту та все більше акцентує увагу на управлінні процесами співпраці бібліотек.

Список використаних джерел:

1. Баркова О.В. Напрями розвитку технологій формування інформаційних ресурсів електронних бібліотек в Україні / О.В. Баркова // Міжнар. конф. "Електронні зображення та візуальні мистецтва" : зб. пр. першої укр. конф. сер. EVA, (Київ, 2002, 22-24 трав.). — К., 2002. — С. 115-124.
2. Информационное взаимодействие // Толковый словарь терминов понятийного аппарата информатизации образования. — М.: ИИО РАО. — 2006. — 88 с.
3. Козырев Г.И. Социальное действие, взаимодействие, поведение и социальный контроль / Г.И. Козырев // Социс. — 2005 . — № 8. — С. 124-129.
4. Коммуникативное действие // Глоссарий.ru. Служба тематических толковых словарей (Электронный ресурс) / Web-and-Press. — Способ доступа : <http://glossary.ru>. — Загл. с экрана.
5. Коммуникация // Современный философский словарь / Под общей ред. В.Е. Кемерова. — Лондон, Франкфурт-на-Майне, Париж, Люксембург, Москва, Минск: «ПАНПРИНТ». — 1998. — С. 414.
6. Кузнецов Н.А. Информационное взаимодействие как объект научного исследования : перспективы информатики / Н.А. Кузнецов., Н.Л. Мухелишили, Ю.А. Шрейдер // Вопросы философии. — 1999. — № 1. — С. 77-87.
7. Навроцький В.В. Логіка соціальної взаємодії / В.В. Навроцький — Х. : Консум. — 2005. — 204 с.
8. Смелзер Н. Социология / Н. Смелзер. — М. — 1994. — 137 с.
9. Соколов А. В. Общая теория социальной коммуникации: Учебное пособие. — СПб. : Изд-во Михайлова В. А. — 2002. — 461 с.
10. Сорокин П.А. Человек. Цивилизация. Общество. / П.А. Сорокин. — М. — 1992. — 526 с.
11. Тюпа В.И. Онтология коммуникации / В.И. Тюпа // Дискурс: Коммуникация, образование, культура. — 1998. — № 5/6. — С. 5-20.
12. Хабермас Ю. Моральное сознание и коммуникативное действие / Ю. Хабермас. — М.; СПб., 2000. — 379 с.